

**Навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1-гімназія»
м. Копичинці Тернопільської області**

**М.В. Гоголь «Ніч перед Різдвом».
Українські народні традиції і звичаї у повісті
та елементи фольклору
*/6 клас/***

**Учитель зарубіжної літератури
Чорняк Зоряна Михайлівна**

2021 рік

Тема: М.В. Гоголь «Ніч перед Різдвом». Українські народні традиції і звичаї у повісті та елементи фольклору.

Мета: дослідити використання фольклорних елементів у повісті;
розкрити зв'язки М. Гоголя з Україною;
розвивати комунікативні навички, акторські здібності та вміння аналізувати художній твір;
виховувати любов і повагу до рідної землі, до свого народу, до національної культури.

Обладнання: комп'ютер, презентація, елементи театральних декорацій.

Тип уроку: інтегрований (зарубіжна література та християнська етика в українській культурі)

Епіграф:

***Різдво! Величне свято серця –
Во ім'я вічності і вічності життя.***

Марія Бойко

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Учитель (зарубіжної літератури)

Доброго дня сніжинкам іскристим,
Хлопцям, дівчатам й отим футболістам.
Доброго дня сонечку ясному,
Людям усім і усьому прекрасному.

II. Оголошення теми, мети та завдання уроку

Мотивація навчальної діяльності.

Різдво – найвеличніше свято в Україні. Ми усі перебуваємо в часі очікування Різдва. З прадіда в Україні ведеться - гарно до цього свята

готуватись, і ми з вам не будемо зраджувати нашим традиціям, а спробуємо разом звичаї наші пригадати, культурну самобутність нашого краю пізнати.

III. Актуалізація опорних знань.

Сценка (Додаток 1)

Учитель (християнської етики).

- Слава Ісусу Христу.

IV. Робота над епіграфом

- Прошу зачитати епіграф уроку. Як він перегукується з темою уроку (*Різдво, дійсно, є святом душі, перемоги добра над злом во ім'я продовження життя*)

Учитель (зарубіжної літератури)

Любов до України, до її звичаїв, традицій М.Гоголя пізнав ще у дитячі роки. Особливо М.Гоголь любив Різдво. Сам був серед колядників, брав участь у веселому різдвяному дійстві. У повісті «Ніч перед Різдвом» він створив надзвичайно мальовничий портрет України. Якби не Микола Гоголь, хіба весь світ дізнався б про Диканьку, Великі Сорочинці, про чарівну українську ніч, велич Дніпра і широкі степи? Духом української народної творчості проникнута повість: колядками, легендами, традиціями.

- Що ми знаємо про святкування Різдва?
- У чому проявляється народний характер повісті?
- Які народні легенди використав Гоголь?
- Чи є фантастика необхідною умовою в зображенні подій різдвяної ночі?

Спробуємо спільно відповісти на поставлені запитання.

V. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Учитель (зарубіжної літератури)

- Події розгортаються в Україні в одному із мальовничих сіл Полтавщини.
- Чи було насправді таке село?
- Що ви можете про нього розповісти?

1. Учень, який мав випереджувальне завдання, розповідає про Диканьку, розповідь супроводжується слайдами.

У той час, про який розповідав М.Гоголь, Диканька була невеличким українським хутором з побіленими хатами мазанками, критими соломною, де у дворі стояв колодязь із журавлем, садками, з домашньою живністю на подвір'ї, яке було огорожене тином. Сьогодні Диканька – селище міського типу на відстані 29 кілометрів від залізничної станції Полтава. (Демонстрація картини М. Берскова «Диканька»). Ось Миколаївська церква, Троїцька церква, куди приходила матір Гоголя, тут є музей Гоголю, пам'ятник.

Учитель (зарубіжної літератури)

- Коли у М.Гоголя виник задум створити книгу про Диканьку, про прекрасне українське село?

2. Учень, який мав випереджувальне завдання, розповідає про історію створення книги, розповідь супроводжується слайдами.

Довго збирав М.Гоголь матеріал для своєї книги «Вечори на хуторі біля Диканьки». У останніх класах гімназії завів «Книгу всякої всячини, або Підручну енциклопедію», куди записував українські народні пісні, вирази, прислів'я, приказки. Потім він надіслав листа до матері у Василівку, до сестри, просив їх описати життя українських селян. Щоб вони розповіли про одяг сільського дячка, про русалок, домовиків, про те як відзначали в селі Різдвяні свята.

Учитель (християнської етики)

- Що ви знаєте про святкування Різдва в Україні? Які обряди з ним пов'язані?

3. Учень, який мав випереджувальне завдання, розповідає про Різдво, розповідь супроводжується слайдами.

Різдво Христове – одне з найвеличніших свят і чи не найбагатше за різноманітністю народних обрядів. Починається воно 6 січня святвечором, до якого родина готується протягом тижня. Увечері, коли зійде перша зоря, сідають вечеряти. Вечеря складається з 12 страв, бо у Христа було 12 апостолів. Молодь ходить колядувати, бажаючи здоров'я, врожаю,

достатку господарям. Першими сповісниками народження Христа були діти. Вдосвіта вони йшли до односельців вішувати, тобто вітали родичів та сусідів зі святом Різдва.

Колядування – поза церковний звичай, що дійшов до нас ще з язичницьких часів, однак з часом він християнізувався. Тому колядки мають не лише релігійні, а й світські мотиви.

Учитель (зарубіжної літератури)

- Як святкують Різдво в Диканьці? Зачитайте. Які народні звичаї описані автором?

4. Виразне читання учнями уривків.

(«Мороз наче потеплів. Юрби парубків і дівчат показалися з мішками. Пісні задзвеніли і рідко під якою хатою не товпилися колядники. Дівчата і хлопці сміються, співають, жартують. Багато всякого добра наколядували: паляниці, ковбаси...»).

«Голосніше й голосніше лунали на вулиці пісні й крики. Парубки жартували й казилися досхочу. Часто між колядниками було чути яку – небудь веселу пісню, що її тут таки встигли скласти хто – небудь із молодих козаків. А то раптом один із гурту замість колядки заводив щедрівку й ревів на все горло.

Щедрик, ведрик!

Дайте вареник,

Грудочку кашки,

Кільце ковбаски!

Регіт винагороджував штукаря. Парубки і дівчата одні з перед одних підставляли мішки на подарунки. В одному місці парубки, зайшовши з усіх боків, оточували гурт дівчат: галас, гамір, той кидав грудкою снігу, той видирав мішок з усякою всячиною. В іншому місці дівчата ловили парубка, підставляли йому ногу, і він летів разом із мішком сторч головою на землю. Ладні були цілу ніч веселитися! І ніч як на те, так розкішно жеврїла! І ще більшим здавалося світло місяця від блиску снігу.»)

Учитель (християнської етики)

- Які дива можуть статися в різдвяну ніч?
- Що завадило вийти колядувати хлопцям та дівчатам?

Учні відповідають.

Учитель (зарубіжної літератури)

- В.Г.Белінський відмічав: "Гоголь не пише, а малює; його зображення дихають фарбами дійсності. Бачиш і чуєш їх".
- Пропоную пограти гру «**Впізнай героя**»

...вузька мордочка, закінчувалась, як і в наших свиней круглим п'ятачком, гострий та довгий хвіст, тонкі ноги, козяча борідка, чорний колір тіла. Йому останню ніч залишилося вештатися по білому світу та під'южувати на гріхи добрих людей. Завтра ж, тільки вдарять перші дзвони, побіжить він, підібгавши хвоста, до своєї барлоги.

- Хто це?

(Розігрується міні-сценка. Чорт виходить і краде місяць)

...вона мала від народження не більше сорока літ. Була ні гарна, ні погана із себе. Але ж уміла зваблювати найбільш поважних козаків. Вона кланялася всім, а кожен думав, що йому одному.

- Хто це?

(Солоха, підходить з мішком до чорта, ховають місяць, про щось розмовляють і виходять)

Учитель (християнської етики)

- Але всі бажання нечистої сили закінчились невдачею, зло, яке вони направили проти людей, повернулося проти них. «Украдений місяць, якимось зненацька зачепившись у печі, вилетів крізь димар Солошиної хати й плавно здійнявся в небо. Все освітілося. Заметілі наче й не було. Сніг запалав широким срібним полем і весь обсіпався кришталевиими зорями. Юрба парубків і дівчат показалася із мішками. Пісні задзвеніли, і рідко під якою хатою не товпилися колядники.»

Звучить коляда

Учитель (зарубіжної літератури)

- Продовжуємо гру

...Їй не було ще й сімнадцяти, коли парубки хором проголосили, що ліпшої дівчини не було ще ніколи і вже більше не буде у селі. Вона мала свіже, живе в дитячій юності обличчя із сяючими очима і невимовно приємною посмішкою, здатною запалити душу...

- Хто це?

(Виходить Оксана, задивляється у дзеркало)

... Силач і парубок хоч куди, який чортові був більш гидкий, ніж проповіді отця Кіндрата. У вільний від справ час малював і вважався найліпшим живописцем у всій окрузі.

- Хто це?

(До Оксани підходить Вакула)

Сценка (Додаток 2)

Перегляд уривку мультфільму і одночасно

Рухова хвилинка

Бесіда за змістом.

- Як далі розвиваються події?

- Чи виконав коваль Вакула свою обіцянку? Хто допоміг йому принести черевички? *(Так, а допоміг йому чорт.)*

- Як ви гадаєте, чи піддався коваль злій силі? *(Ні. Він навпаки змусив чорта коритися йому. Він зловив чорта і змусив летіти в Петербург до цариці по черевички).*

- А чи змінила Оксана своє ставлення до Вакули? Чому?

(Зник Вакула. Вона «майже всю ніч картала себе вголос», бо відчувала провину в тому, що Вакула пропав.)

- Яка розв'язка оповідання? *(Вакула одружився з Оксаною. Слава про нього, як про гарного коваля поширилася далеко за межами Диканьки).*

Учитель (християнської етики)

- Вакула дуже гарно малював і розписав церкву. Добро перемогло. Таке диво сталося у різдвяну ніч, коли здійснюються всі бажання.

Учитель (зарубіжної літератури)

- М.Гоголь писав російською мовою, але героями його творів були українські хлопці та дівчата, і велике значення він надавав саме опису українського костюма. Як же одягалися життєрадісні мешканці села Диканьки? Прошу відкрити підручник на сторінці 103 та розглянути малюнок. (Учні за допомогою слів-підказок, записаних на дошці, описують малюнок)

(Плахта, запаска, сорочка або вишиванка, галун, жупан, свита)

Опис жіночого костюму (Слайд).

Коментар учителя.

Поширеним одягом серед жінок була свита - плащеподібний одяг, пошитий із саморобного сукна, оздоблювали її вишивкою. Високі шнуровані черевички. Плахта. Запаска. Вишита сорочка. Додатком до одягу було намисто. Носили його в будні і в свято. Оздобою голови був вінок. Це не тільки прикраса, а й оберег. «У ньому є чаклунська сила, що біль знімає й здоров'я береже». У вінок вплітали різнокольорові стрічки. Кожний колір мав свій символ. Ще голову прикрашали очіпком та хусткою. Особливо були поширені барвисті хустки.

Чоловічий костюм (Слайд)

Головним елементом вбрання була вишита сорочка. Носили чоловіки широкі штани, шаровари, що заправляли у халяви. Жупан і обов'язково одяг оперізувався поясом. Кінці пояса прикрашалися китицями. На голову одягали шапки з овчини або з іншого хутра.

Учитель (зарубіжної літератури)

- М.Гоголь створив не просто народні характери, а образ України, своєрідний материк на карті всесвіту, де центром є Диканька. Він відкрив цей материк для всього людства. Як справжній дослідник, знайомить читача з мовою, якою говорять «поблизу Диканьки». Навіть подає словничок

найбільш уживаних слів, використовує слова українізми (парубки, дівчата, моє серденько, Христа ради), застарілі слова, художні деталі, які пов'язані з побутом і традиціями українців.

Ви напередодні отримали завдання, знайти ці слова в тексті і пояснити їх значення.

Гра «Яскравий небосхил». Цитуємо текст і тлумачимо слова.

Я пропоную вам засвітити зірочки, які загубив чорт. На партах віднайдіть зірочку зі словами. Поясніть значення цих слів.

(Діти беруть зірочку і по черзі пояснюють значення слів та запалюють
небосхил)

Кутя, таратайка, паляниця, скісок, кадовб, каганець

- «Він знав, що багатий козак Чуб запрошений дячком на **кутю**»
(Каша із пшениці з медом і сухофруктами. Їли на Святвечір)
- «Залізо на підкову поклав таке, якого не клав на сотникову **таратайку**, коли ходив на роботу в Полтаву». (Таратайка – віз)
- «Розвантажували мішки і хвалилися **паляницями**, ковбасами, варениками, яких встигли уже набрати за свої колядки». (Паляниця – невеликий хліб, приплюснутий)
- «...мужик з одрослою бородою, яка свідчила, що вже тиждень зо два чи й більше не торкався до неї **скісок**, яким звичайно мужики голять бороди, не маючи бритви». (Скісок - загострений шматок коси, що використовувався чоловіками замість леза для гоління)
- «Солоха сховала огрядного гостя у найбільший мішок, висипавши перед цим вугілля з мішка в **кадовб**». (Кадовб - діжка для збереження зерна)
- «Тимчасом переможниця-жінка, поставивши на долівку **каганець**, розв'язала мішок і заглянула в нього». (Каганець – олійна лампа)

VI. Закріплення вивченого матеріалу

Учитель (зарубіжної літератури)

- А зараз перевіримо, чи вдалося вам зануритися в текст повісті і виявитися спостережливими читачами. Представники із кожного ряду по черзі вийдуть

до дошки і зніміть по три зірки. На кожній зірці номер питання, на яке потрібно відповісти. Отже, перший ряд...

1. Яка назва села, де проживав Вакула? (Диканька).
2. Які пісні звучали в часі Різдва? (Колядки).
3. Яку мав професію Вакула, а хобі? (Коваль, маляр).
4. Яким "транспортним засобом" скористався коваль Вакула, коли літав у Петербург? ("Транспортний засіб» - Чорт).
5. Як звати батька Оксани в повісті М.Гоголя "Ніч перед Різдом"? (Корній Чуб).
6. Як називався предмет домашнього ужитку, в якому зберігали добро. (Скриня).
7. Що сховав чорт за пазуху? (Місяць).
8. Чому дяк запросив Чуба до себе в гості? (Був Святвечір).
9. Чому Вакула відправився в Петербург до цариці? (Оксана замовила черевички «ті, що носить цариця»).

Учитель (християнської етики)

Проблемне запитання:

- Чому в час науко-технічного прогресу потрібно знати і вивчати народні традиції, шанувати Різдво, колядувати?

Відповіді учнів.

VIII. Підсумкове слово вчителів.

Учитель (зарубіжної літератури)

- 190 років пройшло з часу написання «Вечорів...» Багато що змінилося, дещо втратило свою значимість, щось забулось. Але так хочеться, щоб національні традиції жили і відроджувались, щоб молоде покоління пам'ятало, щоб не переривався зв'язок часу і поколінь.

Учитель (християнської етики)

- Ми маємо плекати в своїм серці любов до рідної землі, до нашого талановитого народу, проповідувати добро й красу, як цього нас вчить М.В.Гоголь, який любив свою неньку Україну

- Спробуємо засвіти вогники пам'яті і віри у наших сердечках.

(Учителі по черзі розвертають зірки, учні зачитують)

- Шануй свої звичаї та традиції.
- Знай і шануй історичне минуле.
- Шануй свою землю і материнську мову.
- Пам'ятай слово Боже - Любов.
- Не забувай і гордись званням українця.
- Твори добро, красу, живи на благо своєї землі.

VI. Домашнє завдання. - Підготувати відгуки про даний твір. Прочитати одне з оповідань збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоголь М. Тарас Бульба. Вій. Вечори на хуторі поблизу Диканьки. - Харків: «Школа», 2007.
2. Ніколенко О, Конєва Т., Орлова О. Світова література: підручник для 6 класу для загальноосвіт. навч. закл. - Київ: «Грамота», 2014. - 255 с.
3. Різдво в Україні – Вікіпедія. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%96%D0%B7%D0%B4%D0%B2%D0%BE_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 11.12.2021)
4. Ніч перед Різдвом. 1951 Микола Васильович Гоголь — мультфільм українською мовою. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=WQJKVKqPfo>

- Хлопець.** Доброго дня, Насте, а що ти читаєш?
- Дівчина.** (Продовжує читати) Не заважай! Гоголя.
- Хлопець.** Цікаво?
- Дівчина.** Дуже! Кажу, не заважай.
- Хлопець.** А як називається?
- Дівчина.** «Ніч перед Різдвом».
- Хлопець.** Казка?
- Дівчина.** Звичайно казка. Відв'яжися!
- Хлопець.** А про що говориться в казці?
- Дівчина.** От причепився! Про коваля Вакулу. Як він на чорті з України до Петербурга літав.
- Хлопець.** Насте, давай з тобою разом прочитаємо. Будь ласка!
- Дівчина.** Що ж з тобою робити. Сідай. Будемо читати разом. (Дає книгу хлопцю.)
- Хлопець.** Останній день перед Різдвом минув. Зимова, ясна ніч настала. Глянули зірки. Місяць велично вплив на небо посвітити добрим людям та всьому світові, щоб усім було весело колядувати й славити Христа. Морозило дужче, ніж зранку; але зате так було тихо, що рипіння морозу під чоботом чути було за півверсти. Ще жоден гурт парубків не з'явився під вікнами хат; тільки місяць зазирає до них крадькома, ніби викликаючи дівчат, що прибиралися та чепурилися, хутчій вибігали на рипучий сніг.
(Виходять дівчата співають колядку.)

Оксана. Що людям заманулося говорити, ніби я гарна? Обманюють люди, я зовсім негарна! Невже чорні брови і очі мої такі гарні, що вже рівних їм немає й на світі? Що тут гарного у цьому носі, і в щоках, і в губах? Ніби гарні мої чорні коси? Їх можна злякатися ввечері: Вони немов довгії змії, переплуталися і обвелися навколо моєї голови. Я бачу тепер, що я зовсім негарна... Ні, гарна я! Ах, яка гарна! Диво!

(Заходить Вакула).

Вакула. Чудна дівка! З годину сидить, дивиться у дзеркало і не надивиться, та ще й хвалить себе в голос.

Оксана. Чого ти прийшов сюди? Хіба хочеться, щоб випровадила за двері лопатою? Ви всі ловкі під'їжджати до нас. Умить пронюхаєте, коли батьків нема вдома. О! Я знаю вас! Як там моя скриня, готова?

Вакула. Буде готова, моє серденько, після свят буде готова. Коли б ти знала, скільки попрацював я коло неї: дві ночі не виходив з кузні; зате в жодної попівни не буде такої скрині. Не сердься ж на мене! Дозволь хоч поговорити з тобою, хоч подивитися на тебе!

Оксана. Хто ж тобі боронить, говори й дивись! Але дівчата зараз прийдуть. Час колядувати.

Вакула. Так тобі весело з ними?

Оксана. Та веселіше чим з тобою.

Вбігає Одарка.

Одарка. Дивись, Оксано, у мене нові черевички. А які гарні! Із золотом!

Оксана. Добре тобі Одарко, у тебе є той, хто тобі все купує, а мені нема кому дістати такі черевички.

Вакула. Не сумуй, моя любя Оксано! Я тобі дістану такі черевички, що мало яка панночка носить.

Оксана. Ти? Подивлюся я, де ти дістанеш такі черевички, Які могла б я надіти на свою ногу. Хіба принесеш ті, що носить цариця.

Одарка. Бачиш, яких захотіла!

Оксана. А так! Будь свідком, якщо коваль Вакула принесе ті черевички, які носить цариця, то от вам моє слово, що вийду негайно ж за нього заміж.

Вакула. Прощавай, Оксано, дури кого завгодно, а мене не побачиш більше на цьому світі!